

13.1 – שמירת התורה

- א. חידושי הריטב"א.
- ב. חידושי אגדות למהר"ל, ח"ג עמ' צח.
- ג. מהר"ל, נצח ישראל פ' לא.
- ד. מהרש"א.
- ה. מאמרי הראי"ה, ח"ב עמ' 444.

וראה עוד:

- ליקוטי מוהר"ן ז, עצות.
- יד יוסף על "עין יעקב", מעלת התורה ות"ח.
- אמת ליעקב עמ' 68, בענין כוחות הטומאה והקדושה.
- עוללות אפרים ח"ב עמ' תרכ"ז, בענין הכוחות המתנגדים לתורה.

זב. חייושי אגדות, מהר"ל

וא. ריטב"א

[עד, א] איי לי שנשבעתי ומי מפר לי. פי' שאילו חזרו ישראל בתשובה היתה שבועת זמן הגלות מותרת, שלא נשבע אלא אם יהיו ישראל חייבים. היה לך לומר לו מופר לך. כלומר יהי רצון מלפניך שתפר שבועתך להחזירנו בתשובה שלמה לפניך.

תא אחוי טורא דסיני (שם ע"ד ע"א) ואמר רבה בר זבוי ענין הטייעא כבד החבאר לפני זה. ואמר תא אחוי לך טורא דסיני ור"ל ענין הר סיני ומעלתו שהיה מקבל מן השכל המכיר הדבר לפי מה שהוא והיה עומד [על] מהות מעלת הר סיני ואמר דחוי דהדין לי עקרי וקיימין כי חמרא חיותי כי העקרב שהוא הממית כמו שאמר עקציתן עקיצת עקרב ודבר זה הוא ההערד והוא

(שמספיק) בין האדם ובין הר סיני כי מעלת הר סיני כאשר יבחן עצם מעלתו הוא כל כך גדול ורם מאוד עד שאין מגיע שם מעלת האדם ושם יקבל האדם העדר לפי גבוהות ומעלת הר סיני, ולפיכך אמר דקיימא עקרי טביב הר סיני והוא (העדר עקרי טביב הר סיני) והוא העדר שהוא מעדיר האדם, כי באותו מעלה יש ההערד אל מדריגת האדם. וקאמר שהיו גדולים כמו חמרי פי' מצאנו שני דברים הנזשכים האחד הוא עקרב כמו שאמר עקציתן עקיצת עקרב והעקרב הוא נושך ומשבר הגוף כמו שאמר ר"ע (פסחים מ"ט ב') כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ת ואנשכנו בחמור ולימא ככלב זה נושך ואינו משבר עצמותו וזה נושך ומשבר עצמותו והיינו דקאמר שהיה טביב הר סיני עקרבא כמו חמרתא לומר שהעדר בין סיני ובין האדם העדר מוחלט. לכן נתן לו שני תארי העקרי שממיתין ומסלקין נפש האדם וגם הם מסלקים גוף החמרי שלו. ודבר זה העדר גמור כי כאשר יבחן מדריגת הר סיני יש לאדם במדריגה עליונה זאת העדר גמור עד שאין לאדם שם מציאות כלל, כי כאשר יבחן האדם מצד העליונים אין לאדם מציאות באותה מדריגה כלל, ויש לאדם אצל מדריגת עליונים העדר מוחלט. וכך למעלת הר סיני אשר היה בטא לשביצה יש לאדם אצלו העדר מוחלט. ואלו אמר שהיה טביב הר סיני חמרי אין (החומר) [החומר] ממית ומעדיד האדם שאינו נוטל נפשו ולכן אמר שהיה טביב לו עקרי שהוא מעדיר הנפש, ואלו אמר עקרי אין העקרב פועל בגוף רק עקיצתו בלתי נראה בגוף, אבל כאשר העקרב הוא כמו חמור הרי בודאי נושך וממית ומכלה את הגוף לגמרי.

ומה שאמר שהיה [לבינים] ביאר זה על הפשיטות. (שאינו חמור פשוט) שהוא נאמר על המדריגה הפשוטה, אשר שם העדר דבר אשר הוא גשמי מורכב, ולכן אמר שהיו טביב לו עקרי שהיו כמו חמרא חיותא וכל דבר פשוט נקרא שהוא לבן, כי צבע לבן הוא מופשט (אבל גזון), וכ"כ ב"ה שהיה משמש בבגדי לבן ויבית. ור"ל כי אותה מדריגה הוא טלוק האדם לגמרי שלא נמצא שם מעלת האדם לפי פשיטות המעלה. אמנם ברוד מאוד עד שאין טפק בו כי מה שאמר שהיו טביב הר סיני עקריים דומין לחמדי חיותא דבר זה ג"כ נאמר על פשיטות המעלה העליונה אשר יש להר סיני, ולכן היא ממיתה ומסלקת את האדם כמו שאמרנו. ולכן זקט

חמרא חיותא. וכבר נתבאר בחבור גבורת ה' אצל וירכיבם על החמור (פ' כ"ט) כי ענין החמור שהוא פשוט וכאלו אמר עקריים פשוטים לגמרי, וזה כי האדם המורכב הגשמי מפסיק בינו להר סיני הפשיטות הגמור אשר הוא מסלק ומעדיד המציאות המורכב. ולכן נקרא המעלה הפשוטה שהיא ממיתה האדם עקרי והם כמו חמרא חיותא מצד פשיטות המעלה, וזה ברור.

וקאמר ושמעתי בת קול שאמר איי לי שנשבעתי וכו' פי' שאין ראוי שיהיה שבועה נמצא בעולם כי אין השבועה דבר בעצם רק שהוא אוסר, ואין ראוי שיהיה נמצא דבר שהוא שבועה וגזירה כי אם דבר שהוא כך מעצמו, ולפיכך בת קול אמר איי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר. ודוקא בת קול יוצא מהר סיני לומר כך כי הר סיני ראוי להפר הנדר כי אין הפרת הנדר רק מוחלתו וכמו שלמדו רז"ל (חגיגה י' א') ממדרש הכתוב לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרי' מחילי את נדרו הר סיני הוא שמוכן לדבר זה והיינו שמצורף השי' לישראל שירד השי' על הר סיני להיות עם ישראל, ושייך בזה שנוקק השי' לישראל, ומפני שהי' מתחבר השי' לישראל שייך בזה שיפיר נדרו [לא] וולתו שאם אין כאן צירוף השי' אל האדם אין כאן הפרה, שהפרת הנדר ע"י שנוקקין לו ומצורפים אל הנשבע, ואפי' ע"י שליח אין להתיר הנדר שצריך שהי' נוקקין אל הנשבע. ובמדרש רבות פרשת האינו (פי' י') ברא הקב"ה את העליונים לעליונים ואת התחתונים לתחתונים [וכו'] בא משה ועשה את התחתונים לעליונים ואת העליונים לתחתונים שכן כתיב ומשה עלה אל האלקים וירד ה' על הר סיני, ולפיכך משם יצאת בת קול מי מפיר את הנדר.

כמו שאמר ר' עקיבא (ספחים מ"ט ע"ב) כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור וקאמר ולימא ככלב זה גושך ואינו משבר עצמות וזה גושך ומשבר עצמות. והיינו דקאמר שהיה סביב סיני עקרבא כמו חמרתא. לומר שהעדר בין סיני ובין האדם העדר מוחלט. עד שלא יגיע שם האדם ומגיע לאדם העדר גמור כאשר רוצה להגיע שם. לכך נתן לו שני תארים עקרים שממיתין האדם וגם הם מסלקים גוף האדם ודבר זה העדר גמור גוף ונפש. כי כאשר יבחן מדריגת הר סיני יש לאדם במדריגה עליונה זאת של הר סיני העדר גמור גוף ונפש. עד שאין לאדם שם מציאות כלל רק העדר מוחלט. ואלו אמר עקרים אין העקרב פועל בגוף רק עקיצתו בלתי נראה בגוף, אבל העקרב הזה היה כמו חמור שהוא גושך וממית ומכלה את הגוף ג"כ. ואמר שהיו לבינים לומר כי ההעדר הזה מצד הפשיטות שיש להר סיני, והצבע הלבן יש בה הפשיטות הגמור, כי לא נקרא הצבע הלבן גוון כי הצבע הזה יש בו הפשיטות הגמור. והאדם המורכב יש לו העדר אצל הפשיטות הזה. ובשביל כך אמר ג"כ כי היו כמו חמרא. כי החמור מפני מעוט הדעת שיש בו מתיחס אליו הפשיטות ביותר משאר בעל חי, כמו כל תמים בדעתו מתיחס אליו הפשיטות ביותר. והוא הפך הנחש שהוא ערום וזה יוצא מגדר הפשיטות. ומפני כי בא לומר כי יש להר סיני הפשיטות הגמור וזהו מעלתו העליונה, ודבר זה הוא העדר האדם המורכב. ולכך אמר דהדרן ליה עקרבא כמו חמרי חיותא. ואף כי החמור הוא יותר חמרי מן שאר בעלי חיים, מ"מ הוא חומר פשוט שכך אמרו (סנהדרין צ"ח ע"ב) ג"כ על המשיח דכתיב אצלו עני רוכב על החמור שהוא חמרא דהוא בר חיות גוונא כמו שנתבאר במקומו. וקאמר ושמעתי בת קול שאמרת אוי לי שנשבעתי וכו'. פירוש שאין ראוי שיהיה שבועה נמצא בעולם. כי אין השבועה דבר מצד עצמו רק שהוא נשבע על זה ואוסר עצמו, אבל מעצמו אינו כך, ואין ראוי שיהיה נמצא כי אם דבר שהוא כך מעצמו, אבל השבועה הוא לפי הגזירה אבל אין הדבר ראוי מצד עצמו, ולפיכך בת קול אומרת אוי לי שנשבעתי. ועכשיו שנשבעתי מי מפר, ודוקא בת קול יוצא מהר סיני כי ע"י הר סיני ראוי להפר הגדר כי אין הפרת הגדר רק מזולתו, וכמו שלמדו רז"ל (תניגה י' ע"א) ממדרש הכתוב לא יחל דברו וטא אינו מחיל אבל אחרים מחילים את נדרו, והר סיני הוא שמוכן לדבר זה דהיינו שמצורף הש"י לישראל וישראל אל הש"י, שהרי ירד הש"י על הר סיני להיות עם ישראל ושייך בזה שנוקק הש"י לישראל וישראל אליו, ושייך בזה שיפר נדרו שאם אין כאן צירוף הש"י אל האדם אין כאן הפרה שהפרת הגדר ע"י שנוקקין ומצורפים אל הנשבע, ואפילו ע"י שליח אין להתיר הגדר שצריך שיהיו נוקקין אל הנשבע:

ובפרק המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד ע"א) אמר רבה בר בר חנא אמר לי ההוא טייע' תא אחוי לך טורא דסיני אזלי ואחוי דהדרן ליה עקרבא וקיימין כי חמרתא חיותא שמעתי בת קול שאמרת אוי לי שנשבעתי מי מפר לי כי אתאי לקבליהו דרבנן אמרו לי כל אבא חמרא וכל בר בר חנא סיכתא הוה לך למימר מוסר לך ורבה בר בר חנא דלמא משבועתא דמבול קאמר ורבנן א"כ אוי לי למה ע"כ. המאמר הזה מוסלא, כי למה היו עקרים סביב להר סיני ומה הוא ענין הטייעא שידע זה אבל יש לך לדעת, כי החכמות הם שתיים בעולם, החכמה האחת היא חכמת התורה והם דרכי השם, אשר חכמה זאת לא הוריש לשום אדם, כי היא שכל האלקי כמו שהוא ידוע כי התורה בפרט הוא שכל אלקי, ולא נתן זה כי אם לישראל אשר צוה להם חקים ומשפטים והחכמה הזאת היא מן הש"י אשר נתן תורה לישראל. החכמה השנייה היא חכמה האנושית, וזאת החכמה היא ג"כ בעו"ג אמרו במדרש (איכ"ר פ"ב) אם יאמר לך אדם יש תורה בעו"ג אל תאמין שנאמר אין תורה בגוים אם יאמר לך יש חכמה באומות תאמין שנאמר והאבדתי חכמה מאדום וגו' א"כ אית בהו. והאדם קונה החכמה שלו ממה שהוא רואה ומשיג, לא כמו התורה אשר נתנה לאדם מן הש"י, אבל האדם צריך למושכלות שלו להשיג בנמצאים. ולפיכך קרא שכל האדם טייעא אשר הוא סוחר ישמעאל, אשר כל סוחר סובב כל הארץ, וכך שכל האנושי צריך לסבב ולעיין בנמצאים ומהם יקנה החכמה וקאמר שאמר ליה ההוא טייעא הוא השכל האנושי אשר תשיג כל הדברים, לרבה בר בר חנא שהוא בעל התורה שהוא השכל האלקי, והוא מקבל מן שכל האנושי ג"כ כאשר צריך לו ועיקר האדם כאשר יש לו דעת התורה, ולכך מה שאמר כי הטייעא אמר לרבה בר בר חנא. כאלו אמר כי שכל האנושי היה מורה ומלמד את אשר יש לו שכל התורה, כי רבה בר בר חנא היה נודע שמו שהוא בעל תורה, ואמר כי הטייעא שהוא רמו על שכל האנושי אמר לרבה בר בר חנא הוא הדעת אשר לאדם בתורה, שמפני שבא לומר בסוף המאמר ששמע בת קול שאמר מי מפר, ואין הפרת נדרים שייך רק בתורה, ולכך אמר שאמר הטייעא לרבה בר בר חנא. ור"ל כי בעל התורה היה מקבל מן שכל האנושי, ואמר תא אחוי לך הר סיני, ור"ל שידע להבין הר סיני ומעלתו והיה מקבל רבה בר בר חנא מן שכל האנושי מעלת הר סיני, וחזאי דהדרן ליה עקרי וקיימין כי חמרא חיותא, וכל ענין זה שר"ל כי מעלת הר סיני נבדל מן האדם לגמרי, ולכך אמר דהדרין ליה עקרי, כי עקרב הוא הממית כמו שאמרו (אבות פ"ב) עקיצתן עקיצת עקרב, ודבר זה כי ההעדר הוא שמפסיק בין האדם ובין הר סיני, כי מעלת הר סיני כאשר יבחן מעלתו הוא כ"כ גדול והוא נבדל מן האדם, עד שאין שם מגיע מעלת האדם ושם יקבל האדם העדר לפי רוממות ומעלת הר סיני, ולפיכך קאמר דהדרן עקרי להר סיני והוא ההעדר הגמור, כי ההעדר מפסיק בין האדם ובין הר סיני עד שלא יכול לבא שם האדם, וקאמר שהיו גדולות כמו חמרי, פי' מצאנו שני דברים הנושכים, האחד הוא עקרב כמו שאמרו עקיצתן עקיצת עקרב והעקרב הוא גושך וממית בודאי, ומ"מ אינו רק עוקץ אחד ואינו מכלה הגוף וממית, והחמור הוא גושך ומשבר הגוף

11. מדרש"א

תא אחוי לך סורא דסיני חזאי דהדרא ליה
 עקרבא בוי. הוא הרמו המורה הנחנה לט פהר סיני ואן להוסיף ואן לגרוע עליה וע"כ אמר הדרא
 ליה עקרבא שהן דברי חכמים שעושין משמרת לתורה שעקילתן עקילת עקרב וקיימי בשמירתן כי חמרי
 חורמא כמ"ש בעירובין טו רוכבי אמוטת לחורות אלו ת"ח שהולכין מעיר לעיר ועושין אותה כלהרים
 דהיינו שמעמידין אותה על צורה והיא שמירת התורה ואמר שמעתי ב"ק שאומרת אי כי נשבעתי כי
 היא השטעה בעגמה דקיימין עה הכא מדור המדבר שלא יהיה להם חלק לעוה"ב שאמר אשר נשבעתי
 באפי דהייט בכעם וחזרי כי דהייט חרטה ומי מיפר לי דאף המתחרט לרץ המרה ואן כאן מקום
 לקושית המוס' לפי זה:

טו דף גר ע"ב.

11. מאמרי הראוי"ה

הנה הר סיני מקור נתינת התורה, וע"י נתינת התורה לישראל הם שולטים לע"ל על
 האוה"ע ומלמדים אותם דרך ד'. אבל כ"ז שלא נשלם התיקון. כל האומות נעשו מצירים
 לישראל ע"י שקבלו התורה. נמצא שכעת כל האומות סוככות וכוחות המקטרגים שלהם
 ומכינים עצמם לעקוץ את ישראל, אבל בפנימיות כוחותם הם מוכנים להיות משועבדים
 לעול תורה, וע"י כן יצאו הם ג"כ מכח תוקף דיניהם העשוי לחבל, ויחזרו להיות גם המה
 מכלל בעלי חסד, כדכתיב 'לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי' (ישעיה יא ט). אבל עכשיו
 יש בהם ב' כוחות, הם עקרי בים שרוצים להשחית את העולם ע"י השחתת ישראל ח"ו,
 ומפני שלא נשלם התיקון הראוי ע"י ישראל לא נשלמו אלה הכוחות לצאת מטומאתם,
 ומ"מ ע"י שישראל עכ"פ מתחזקים בקדושה ע"כ אי-אפשר להם להשחית את העולם
 לגמרי, והם עכ"פ נכנעים, ונראה בהם שהם מוכנים לפעול ג"כ פעולת החסד. ע"כ הני
 עקרבי קיימין כי חמרי, שהוא מורה על השעבוד כחמור לעול המשא והם חיוורת
 ג"כ מורות שלבסוף ישתעבדו ע"כ לעשות חסד. ושמעתי בת קול שאומרת: אוי לי
 שנשבעתי כו', יש לפרש בב' פנים, מפני שמצד הדין לפי קלקול מעשי העולם היה ראוי
 להשחתה וכליון, וזו קשה לפני הקב"ה כדאי' באריכות בזוהר תרומה על ענין קשה
 כקיי"ס מצד שהוא נגד הדין, כך אע"פ שראויים להשחתה והיה ראוי לסלק כח החמרי
 חיוורתי מהעקרבי וליתן להם רשות לחבל ח"ו, אבל כבר נשבע להאריך אף שלא
 להשחית העולם, או שהיתה הכונה שהיה ראוי לבטל כח העקרבי ולהכניעם לגמרי, ויהיו
 ממש חמרי חיוורתי נושאים עול החסד, אלא שנשבע שיהיו ישראל בגלות להתם חטאת,
 ע"כ אלו הכוחות נצרכים. וענין ההפרה הוא שיזכו ישראל בעבודה ובחכמה כדאי'
 בזוהר שבחכמת סתרי תורה יפקון ישראל מגלותא. ע"כ התרעמו גדולי הדור, גם למדו
 זכות שנסתמו אורות ההשגה מכובד הגלות, עד שאפילו המצוינים א"א להשיג להם
 בתו"י לזכות את כל הדור במעלה רמה עד שיתוקן הכל. בב"א. והוא לא אמר מופר,
 וחשב ג"כ שאי-אפשר להשתדל בפורקנא, שאולי לא הגיע הזמן כלל ואסור לדחוק את
 הקץ. אך רבנן הוכיחו מאמירת 'אוי לי' מוכח שהיא מצד המניעה להיטיב, שהוא כביכול
 צער למעלה. אבל אם היתה הקובלנא רק מצד שאי-אפשר להשלים כפי מדת תביעת
 הדין, היתה הלשון 'קשה לי' ולא 'אוי', כדמצאנו בקיי"ס לשון קשה.